

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ АПК

Постановка проблеми. Продовольча безпека України в умовах її інтеграції у світовий ринок настійно вимагає сталого розвитку аграрного сектора, його високої адаптивності до мінливих зовнішніх умов, сприйнятливості до різного роду інновацій, досягнень науково-технічного прогресу. Проте в ході проведених в Україні реформ умови функціонування сільського господарства зазнали істотні трансформаційні зміни, що відбилися на його фінансово-економічному становищі. Високий рівень соціальної напруженості в аграрній сфері, нестабільна ситуація і недосконалість існуючих ринкових відносин, що склалися в галузі, вимагають радикального оновлення стратегії і тактики розвитку аграрного сектора, посилення ролі держави в регулюванні економічних і соціальних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні та за її межами багато наукових досліджень ведеться навколо проблем сталого розвитку агропромислового комплексу. Цю проблему досліджували відомі вітчизняні вчені Славов В.П., Коваленко О.В., Стельмашук А.М., В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Гайдуцький, П. Саблук, В. Семчик, О. Скидан, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Безумовно, сталий розвиток проблема системна і як будь-яка система складається з безлічі елементів. Вкрай вагомими елементами цієї системи виходячи із досліджень є аграрне виробництво і сільська територія.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є теоретичні обґрунтування та практичні заходи по забезпеченню сталого розвитку аграрного сектора АПК, як важливої основи забезпечення продовольчої безпеки держави.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сталий розвиток аграрного сектора, будучи важливою основою забезпечення продовольчої безпеки країни та підвищення якості життя населення, являє собою цілісний динамічний процес, що, з одного боку, об'єктивно обумовлений змістом проведених у країні перетворень соціально-економічного характеру, а з іншого - реальною дійсністю, що склалася в територіальних агропромислових утвореннях. Виходячи з цього, вирішення питань забезпечення сталого розвитку аграрного сектора АПК має виходити із можливостей сформованих фінансово-економічних умов у регіонах, а також враховувати екологічну, демографічну і соціальну специфіку та особливості сільського господарства.

В роботі [1, с.6], зазначається, що оптимальне поєднання економічного механізму зумовлює його ціль: забезпечення здатності господарюючих суб'єктів протидіяти впливу негативних факторів, оперативно вносити корективи і реагувати на зміни ринкового середовища, а основними факторами впливу на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва автор в роботі [2, 136], справедливо вважає витрати, ціну та прибуток товаровиробників.

Однак на сьогоднішній день в Україні окрім наведених вище факторів, факторами, що обмежують динамічний функціонування аграрного сектора, продовжують залишатися низький рівень енерго- та фондоозброєності, хімізації, дефіцит кваліфікованих фахівців та робітничих кадрів, нерозвиненість інфраструктури внутрішнього ринку. Найбільш гостро ця ситуація проявляється в окремих територіальних утвореннях, де відмінності в природних, техніко-технологічних, екологічних та інших умовах на додаток до високоризикованого характером аграрного виробництва викликають асиметрію соціально-економічного розвитку.

Аналізуючи статистичні дані динаміки посівних площ сільськогосподарських культур, поголів'я худоби, виробництва основних видів продукції рослинництва і

тваринництва автори [3, с.35] стверджують, що останні двадцять років свідчать про невідповідність функціонування основних галузей сільськогосподарського виробництва принципам сталого розвитку. За період руйнівних аграрних реформ Україна втратила такі важливі господарські функції як виробнича, соціально-демографічна, природоохоронна, рекреаційна, соціального контролю територій тощо. Дотримуючись принципу коеволюції для забезпечення населення країни харчовою продукцією у межах раціональних рівнів споживання, кожна з галузей сільськогосподарського виробництва має розвиватися взаємоузгоджено, всебічно збалансовувати виробничі, економічні, соціальні, екологічні складові. Для виведення вітчизняного сільського господарства з наслідків соціально-економічних криз необхідні значні фінансові ресурси. Як показує багаторічний досвід розвитку агропромислового виробництва в Україні, сподіватися на задоволення усіх інвестиційних потреб марно. Ймовірний вихід із ситуації полягає у поступовому нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю, а також в обов'язковій орієнтації на виробництво товарів високого ринкового і експортного попиту. Досягнення цих цілей можливе лише шляхом модернізації та інноваційного розвитку сільського господарства за сприяння великого, середнього і малого бізнесу.

Зазначимо, що довгострокове ефективне і сталий розвиток у відтворювальному режимі як аграрної економіки окремих територіальних утворень, так і економіки країни в цілому можливо за умови виконання принципу відповідності між кожним з вищевказаних факторів та комплексного вирішення взаємопов'язаних проблем. Реалізація даних вимог передбачає забезпечення органічної цілісності, внутрішньоструктурної збалансованості, вертикальної і горизонтальної взаємопов'язаності ланок відтворювальної системи аграрного сектора регіону, а також між трьома сферами АПК.

Важливим умовою вирішення зазначених завдань є використання системного підходу, що покладений в основу дослідження і дозволяє розглядати стійкість розвитку аграрного сектора як складну, відкриту, динамічну і багаторівневу систему. З одного боку, вона структурована сукупністю її системоутворюючих елементів, з іншого - є підсистемою сталого розвитку агропромислового комплексу і основною ланкою у забезпеченні населення продовольством. Якщо проаналізувати структуру посівних площ в Україні то із 1990- 2012рр. в цілому вона зменшилась з 32406,0 до 30421,8 тис.га, в сільгосппідприємствах зменшилась на третину, а в господарствах населення зросла більше чим в чотири рази[6, с.9]. Особливо в господарствах населення зосереджена галузь овочівництва, однак дана ситуація не має довготривалої перспективи, і справедливо вважає автор [7, с.377-379], що інноваційний розвиток промислового овочівництва можливий лише у сільськогосподарських підприємствах.

Перетворення аграрного сектору на засадах сталого розвитку можливе лише у випадку проведення активних заходів щодо фінансового стимулювання регіонів. Зокрема, основну увагу необхідно приділити таким напрямкам стимулювання як податкове, трансфертне, інвестиційно-інноваційне та інституційне. Лише збільшуючи фінансове стимулювання сталого розвитку АПК за визначеними напрямками вдасться наростити обсяги виробництва якісної і конкурентоспроможної та безпечної агропродовольчої і агропромислової продукції, підвищити економічну ефективність виробничої діяльності підприємств аграрної сфери, раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів[4, 254].

Розробка наукових основ сталого розвитку аграрного сектора в нестабільній ринкової середовищі вимагає розгляду ряду теоретичних положень, пов'язаних, зокрема, з визначенням сутнісного значення цієї категорії. Так, стійкість розвитку може розглядатися як довгострокове ефективне функціонування, зорієнтоване на досягнення стратегічних цілей при різних за інтенсивністю, направленістю і різноманітністю зовнішніх і внутрішніх факторів. Досліджуючи сталий розвиток аграрної сфери автор [5, с.49] розглядає цю проблему в контексті національної концепції розвитку АПК і

вважає, що наукове дослідження однією з головних цілей має встановлення потреб кожного регіону у залученні інноваційних технологій та різноманітних схем інвестування для використання державних механізмів і забезпечення мінімальних термінів виконання таких програм. Фінансування кластерних програм АПК як на державному, так і на регіональному рівнях має бути передбачене в бюджетах держави та регіонів відповідними витратами на стимулювання, фінансування інноваційних програм АПК на рівні державних програм національної безпеки. Агропромисловий комплекс для України завжди буде стратегічною галуззю і від його динамічного розвитку багато в чому буде залежати економічна та політична безпека України.

Однією із головних ідеологічних засад створення кластерної моделі розвитку АПК України є масове залучення випускників аграрних ВНЗ до аграрного бізнесу. Вихід аграрної науки на новий інноваційний рівень, як підрозділу Національної академії наук України, що відповідає найвищим темпам модернізації, має забезпечуватися окремою державною програмою. Досягнення світової аграрної науки говорить про величезний потенціал використання інноваційних розробок на території України, що суттєво трансформує виробництво АПК, як в питаннях обсягів, так і в асортиментній політиці, а також в забезпеченні якості товарів екологічно чистого рівня. Зрозуміло, що шкідливі напрямки існуючих негативних технологій використання земельних та інших ресурсів мають блокуватися і контролюватися на найвищому державному рівні.

В якості основних орієнтирів стосовно до сільського господарства, як показали дослідження, необхідно виділити забезпечення довгостроково ефективного та екологічно безпечного, соціально орієнтованого розширеного відтворення при збереженні природного та примноженні економічного потенціалу, підвищення рівня та поліпшення якості життя сільського населення в умовах різноманіття і невизначеним впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Тут не можна не відмітити пріоритети розвитку тваринницької галузі, адже з 1991 по 2013рр. зменшилось з 24623,4 до 4645,9 тис. голів ВРХ, та в 2.6 разів – свиней[8,с.13] і більшість з них – в господарствах населення.

Багатоаспектна змістовність досліджуваної категорії дозволяє виділити сукупність структуроутворюючих її елементів, у якості яких слід розглядати виробничу, економічну, соціальну й екологічну складові стійкості. Так, перша це характеристика забезпеченості населення продовольством у необхідному асортименті і кількості, друга - розкриває фінансово-економічні можливості для розширеного відтворення, третя - відображає рівень життя працівників аграрної сфери через економічну доступність матеріальних благ, четверта необхідна для оцінки екологічної рівноваги.

В цілому, результати проведених досліджень дають підстави вважати, що кардинальне поліпшення умов функціонування сільського господарства, істотне прискорення динаміки освоєння інноваційних технологій в тваринництві та трудомістких галузях рослинництва може розвиватися лише на основі активної державної підтримки, формування сприятливого інвестиційного клімату і на цій основі залучення вітчизняних і зарубіжних інвесторів, що дозволять підвищити стійкість розвитку аграрного сектора в системі АПК. Розроблені в дослідженні пропозиції щодо забезпечення сталого розвитку сільського господарства дозволять більш результативно вирішувати питання як обґрунтування стратегічних, так і досягнення поточних соціально-економічних цілей на різних рівнях управління національною економікою. Концептуальне бачення напрямів перетворень у цьому секторі формує базу для обґрунтування раціональних траєкторій довгострокового ефективного розвитку аграрного сектора в нестабільних умовах зовнішнього середовища, підвищення ефективності та конкурентоспроможності його функціонування, і, як наслідок, поліпшення рівня і якості життя сільського населення.

Висновки. На основі опрацювання публікацій, пов'язаних з визначенням сутнісного змісту сталого розвитку аграрного сектора, поняття досліджуваної категорії слід розуміти, як складний динамічний процес переходу соціально-економічної системи з

одного якісного стану в інший під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі економічного зростання при зниженні коливань натуральних і вартісних результатів виробництва. Його основу складає довгострокове ефективне функціонування галузі, здійснене у вигляді забезпечення конкурентоспроможності та екологічно безпечного розширеного відтворення, поліпшення умов і якості життя сільського населення на основі реалізації механізмів внутрішнього потенціалу аграрного сектора, його адаптації до зміни зовнішнього середовища і цілеспрямованого державного регулювання. Аналіз класифікації факторів, що детермінують сталий соціально-економічний розвиток аграрного сектора, а також специфічних галузевих особливостей сільськогосподарського виробництва, дозволив виділити фактори, як обмежуючі динамічне функціонування галузі (низький рівень хімізації, фондо-і енергоозброєності, дефіцит кваліфікованих кадрів, недостатній рівень агротехнічної культури „нерозвиненість інфраструктури внутрішнього ринку), так і потенційно сприяють його успішному розвитку (вдосконалення організації землекористування, сівозмін, відтворення стада, застосування нових технологій, раціональне використання засобів захисту рослин, прискорена сортосмени і сортооновлення, досягнення розумного співвідношення груп тварин загалом поголів'я худоби, організація повноцінного і збалансованого за поживними речовинами годування), що дозволило доповнити їх блоком факторів, що генерують можливість управління цим процесом через технологічну модернізацію сільського господарства на основі інновацій.

Анотація

Результати проведених досліджень дають підстави вважати, що кардинальне поліпшення умов функціонування сільського господарства, істотне прискорення динаміки освоєння інноваційних технологій можна досягнути на основі активної державної підтримки. На основі аналізу існуючих теоретичних положень, пов'язаних з визначенням сутнісного змісту сталого розвитку аграрного сектора, розвинуто поняття досліджуваної категорії, під якою слід розуміти складний, динамічно розвивається процес переходу соціально-економічної системи з одного якісного стану в інший під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі економічного зростання при зниженні коливань натуральних і вартісних результатів виробництва.

Ключові слова: сталий розвиток аграрного сектора АПК, інновації, фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, економічне зростання, конкурентоспроможність, управління економікою АПК.

Аннотация

Результаты проведенных исследований дают основание считать, что кардинальное улучшение условий функционирования сельского хозяйства, существенное ускорение динамики освоения инновационных технологий достигается на основе активной государственной поддержки. На основе анализа существующих теоретических положений, связанных с определением сущностного содержания устойчивого развития аграрного сектора, развито понятие исследуемой категории, под которой следует понимать сложный, динамично развивающийся процесс перехода социально-экономической системы из одного качественного состояния в другое под влиянием факторов внешней и внутренней среды на основе экономического роста при снижении колебаний натуральных и стоимостных результатов производства.

Ключевые слова: устойчивое развитие аграрного сектора АПК, инновации, факторы внешней и внутренней среды, экономический рост, конкурентоспособность, управление экономикой АПК.

Annotation

The results of the conducted researches give rise to suggest that the essential improvement of the functioning of agriculture, a significant acceleration of the dynamics of the development of innovative technologies can be achieved on the basis of active governmental support. Based on the analysis of existing theoretical positions related to the definition of the essential content of sustainable development of the agricultural sector, the concept of the studied category is developed, by which is meant a complex, dynamic process of transition of socio-economic system from one qualitative state to another under the influence of external and internal environment factors on the basis of economic growth while reducing vibrations of natural and valuable results of production.

Key words: sustainable development of the agricultural sector of agro-industrial complex (AIC), innovations, external and internal environment factors, economic growth, competitiveness, economic management (AIC).

Список використаних джерел:

1. Варченко О.М., Даниленко А.С. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства//Економіка та управління АПК: Зб. наук, праць/ Білоцерк. нац. аграр. ун-т – Біла Церква – 2012. – Вип.8(95),с.5-10.
2. Карпінський Б.А. Сталий розвиток економіки: узагальнена модель/ Б.А.Карпінський, С.М. Божко, - Львів: Логос, 2005. – 255с.
3. Славов В.П., Коваленко О.В., Коеволюційний принцип сталого розвитку АПК — об'єктивна вимога часу//Агро інком – 7 – 9'2012 - с.32-35.
4. Поліщук В.Г. Остапук І.М. Теоретико-методологічні аспекти фінансового стимулювання сталого розвитку АПК на регіональному рівні// Економічний форум (Науковий журнал)- 3/2011, Луцьк 2011, с.243-254.
5. Тарасенко Ю.І. Розробка національної концепції розвитку АПК на довготермінову перспективу в умовах глобалізації//Інноваційна економіка (Всеукраїнський науково-виробничий журнал) – м. Тернопіль - 2011(5) - №24 - с.46-50.
6. Рослинництво України(Статистичний зірник), //Державна служба статистики України. К.: - 2013 – 180с.
7. Скупський Р.М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового овочівництва в аграрних підприємствах: Монографія/ Р.М.Скупський. – Херсон: ГрінД.С.,2013. – 442с.
8. Тваринництво України(Статистичний зірник), //Державна служба статистики України. К.: - 2013 – 212с.